

РАЗКРИВАНЕ НА КУЛТУРНОТО ВЛИЯНИЕ: ПОЕЗИЯТА НА АЛБАНСКИТЕ ЖЕНИ ОТ КОСОВО И БАЛКАНСКАТА ЛИТЕРАТУРНА ИДЕНТИЧНОСТ

Мимоза ХАСАНИ-ПЛЛАНА

Прищински университет „Хасан Прищина“, Косово
E-mail: mimoza.hasani@uni-pr.edu, ORCID ID: 0000-0001-8660-024X

UNRAVELLING CULTURAL INFLUENCE: THE POETRY OF ALBANIAN WOMEN IN KOSOVO AND BALKAN LITERARY IDENTITY

Mimoza HASANI-PLLANA

University of Pristina "Hasan Pristina", Kosovo
E-mail: mimoza.hasani@uni-pr.edu, ORCID ID: 0000-0001-8660-024X

ABSTRACT: The main purpose of this article is to evaluate the the poetry authored by both men and women after the 1990s. Withn the scope of this examination, this literary form is viewed as a manifestation of contemporary literature emerging from a “cultural emancipation,” characterized by elements of social and ideological poetics. It serves as a valuable lens through which we can examine the evolving perceptions surrounding the creative process of poetry. Consequently, this study will extend its focus so as to encompass scholarly works dedicated to Albanian poetry penned by women in Kosovo. Through this comprehensive exploration, this article aims to gain a deeper understanding of the multifaceted evolution of the literature in Kosovo, where the creative expressions of both male and female poets have played pivotal roles in shaping the cultural landscape. This article has implemented a comprehensive analysis of the poetic works from the period and duly acknowledges the inherent subjectivity in the reading and interpretation of poetry. Nevertheless, the interpretations which have been carried out are committed to upholding the fundamental tenets of poetical analysis, underpinned by the utilization of individual substantiating evidence and the acknowledgment of diverse interpretative frameworks. The proposed analysis includes a meticulous examination of the poem's structural and formal attributes, which include a discerning appraisal of literary themes, rhetorical devices, symbolism, metaphoric constructs, comparisons, and other nuanced figurative elements. Additionally, this work contextualizes the poem within its historical and cultural milieu, contributing to the depth and breadth of this scholarly investigation.

KEYWORDS: literature, poetry, woman, poet, poetry, Albanian language

Въведение

Творчеството на съвременните поетеси от Косово е почти неизвестно на Балканите. Ако поискаме отговор защо се случва това, можем да цитираме изследователката Мария Тодорова, която казва, че причината за признаването или непризнаването между народите на Балканите може да се търси именно в политическите, културните и историческите провокации, които са преживели по време на дълготрайното си съжителство (Todorova, 1999, с. 160 – 170).

През 90-те години в Косово появата на „мълчаливите жени“, които неочаквано придобиват известност чрез своята поезия, бележи значително развитие. При анализирането на този феномен през призмата на изследванията, свързани с пола, той може да се разглежда като съществен напредък в албанската литература в Косово и един от най-значимите приноси в неговата история. Тези авторки представят творбите си на читателите и публиката, предлагайки свежи гледни точки, които значително се отклоняват от ограничените и познати литературни произведения от предходните десетилетия.

Изследователите на албанската литература в Косово оценяват поезията, публикувана след 90-те години на ХХ в. като творчество, отнасящо се към съвременността, с определението, че „поезията, която навлиза като литературна форма, тръгнала от културна еманципация с елементи от социалната и идеологическата поетика, която подсилва и предизвиква модерността и накрая преживява постмодернистичното приключение, е тази, която започва през 90-те години на миналия век¹.“ (Krasniqi, 2016, p.12).

---

¹ Превод на този и следващите цитати, вкл. поезията – Магдалена Димитрова.

Това явление се материализира чрез бързата и неочаквана поява на поетеси, които, без изрично да се обръщат към него, имплицитно се застъпват за еманципацията на жените, за напредъка и за прекратяването на дискриминацията в обществото. Освен че се борят за равенство между половете, тези поетеси използват писаното слово за себеизразяване, споделяйки своите спомени и стремежи и насърчавайки други „спящи“ интелектуалки да последват примера им.

Техните писания предават мъката на потиснатите жени, живеещи в подчинена позиция спрямо мъжете и принудени на послушание независимо от своите желания. В допълнение към изразяването на страданието и протеста срещу несправедливостта, тази непризната досега поезия съдържа и по-меки тонове, които демонстрират женската деликатност и елегантност. Следователно ролята на жените в литературата се измества от това да бъдат просто музи към това да станат активни действащи лица на собствените си поетични начинания.

Следователно 90-те години на миналия век поставят началото на нова ера за смелите жени, които започват да формулират своите послания, като подчертават някои утвърдени социални проблеми. Въпреки че неравенството между половете е позната тема и за мъжете поети, това, което тези жени поети постигат в края на 20-ти век, продължава да се развива, като подчертава важността на тяхната решителност, постоянство и смелост.

Видно е, на моменти по-силно, в други – по-слабо, че всеки автор по собствен начин превръща поезията в историческо, политическо и социално явление, както и че лириката, най-старата форма на изразяване, „предава и споделя характерен опит, разпределен в различни части на мисълта, които биват използвани като съставни части на опита“ (Rahmani, 2008, p. 166).

Методология на изследването

Тълкуването на женската поезия в това изследване не зависи от традиционните литературни средства, които изобразяват поезията само като продукт на въображението. Вместо това поезията се разглежда като лирично творчество, вдъхновено от реалностите на живота. Нашият анализ се фокусира върху идентифицирането на гласа на поета, докато той разказва житейски опит чрез стиховете. През 90-те години на миналия век поезията, отразяваща събития от реалния живот, често се появява като почит към личности – както починали, така и живи – или към страната. Този подход дава начало на анализ на преживяванията на поета, които се припомнят чрез лично създадени думи и образи.

Методологията, използвана в това изследване, се основава на установени теоретични рамки. Ние признаваме, че изучаването на литература се различава от други дисциплини, които използват научни методи за постигане на конкретни цели. Литературата не се стреми към научната точност, а към литературната правдивост, която се подчинява на художествената и неакадемична истина и по тази причина „литературните проучвания се извършват посредством изследователски методи, които са продукт на литературните школи на XX в. (Shala, 2006, p. 232).

В литературата липсва стандарт за прецизна научна интерпретация, така че критиката често включва субективни възприятия при разбирането и оценката на литературните произведения. През различните епохи идеята, че литературната критика е по своята същност субективна, се затвърждава, което е очевидно от различните интерпретации, които едно произведение може да получи от един и същ литературен критик. Тази гледна точка поражда импресионистична критика, която се основава на личния вкус и индивидуалните възприятия на читателя.

Независимо от това стремежът към обективно изследване за разбиране на качествата на едно литературно произведение е част от критиката от самото ѝ начало и се развива през различни периоди, което води до формирането на различни критически школи. Тази еволюция предполага, че литературната наука се основава на епистемологични критерии, които изискват внимателно прилагане на подходящи методи и структуриран подход.

В този контекст ще очертаем методологиите, използвани в нашия анализ на косовската поезия, със специален фокус върху женското писане в Косово в края на XX в.

Прилагане на структурализма към изучаването на поезията

Чрез структуралния подход виждаме езиковите знаци на един опит за представяне на това какво може да означават поетическите елементи, отразяващи определена литературна действителност.

Феноменологичен метод

Според феноменологичния подход разбирането на едно литературно произведение зависи от знанията и предварителната подготовка на читателя, което от своя страна потвърждава субективните възприятия и интерпретации на текста. Едно и също произведение може да бъде възприето по различен начин от един и същи читател или от друг в зависимост от възрастта, на която се чете, както и от опита и интелектуалния капацитет на читателя.

Едмунд Хусерл, немският философ, считан за баща на феноменологията, подкрепя прилагането на този метод в литературата. Той постулира, че литературното произведение е преплетено с опита и знанията на читателя, които оформят неговото разбиране за явленията чрез самосъзнаване. Следователно нашите настоящи тълкувания може да се различават в бъдеще (Calhoun, 1963).

Литературно-исторически метод

Познаването на историческите и социополитическите обстоятелства е ключово за анализа на лирическите творби при опитите за обясняване на тяхното влияние върху създаването на поезията.

Психоаналитичен метод

Метод, който намира място в работата ни във връзка с опитите за обосноваване на факта, че поезията е творение, което по независим начин, опиращо се на житейския опит, прави така, че поетът да изрази желанията и тревогите си чрез редица поетически фигури. Използваният от нас психоаналитичен подход се основава на теорията на откривателите на психоанализата Зигмунд Фройд (Freud, 1913).

Метод на феминистичната критика

Този метод разглежда начина, по който жените поети въвеждат феминистичните възгледи в литературните произведения. Също така обръща внимание и на това как поетическите идеи подсилват въпросите за пола в косовското общество и разглеждат социалното, политическото и психологическото неодобрение и натиск по отношение на албанската жена в продължение на векове (Përvetica, 2010).

Проучването на литературата се различава от други науки, в които се прилагат установени изследователски методи за достигане на определена академична цел. В литературата този стремеж не съществува, затова нашата разработка се основава и на субективните схващания, базирани на възможностите, които импресионистичната критика създава, а именно обвързаността с вкуса на читателя и индивидуалните му разбирания.

Младите поетеси се насочват към обществената тематика, изследвайки как семейството, родът и обществените институции възприемат половата дискриминация. Поезията се явява един от не най-трудните начини за изразяване на глас и в нея се таи надеждата той да бъде чул чрез поетичните вълнения. Използваме израза „не много труден начин“, защото през 90-те останалите форми на комуникация с публиката са прекъснати напълно. Тогава са затворени радиостанциите и телевизията на албански език, като функционират само някои вестници, използвани за всякакъв тип информация, включително и за популяризиране на литературата.

Исторически и литературен поглед върху женската поезия

Преди началото на 90-те години историята на албанската литература (включително косовската албанска поезия) има ограничено представителство на жени, като литературната критика счита Еди Шукриу за една от първите, които възпяват в художествен текст това, което можем да наречем женски поетически дух. От нейното поколение можем да споменем също Флора Бровина (Flora Brovina), чиято работа е преведена на английски поради социално-политическия аспект на нейното писане. В настоящата статия няма да разглеждаме подробно тях, а ще се фокусираме основно върху темите, които млади поетеси дебютанти в края на ХХ в. въвеждат.

Доника Гаши (Donikë Gashi), Елвира Дурмиши (Elvirë Durmishi), Факете Реджа (Fakete Rexha), Ганимете Лекай (Ganimete Lekaj), Ганимете Подворица (Ganimete Podvorica), Хайрие Максутај (Hajrie Maksutaj), Хида Халими (Hida Halimi), Наиме Бечирај (Naime Beqiraj), Шкипе Малюши (Shqipë Malushi), Джералдина Бучинца Вуля (Xheraldina Buçinca Vula) и други авторки в този период започват един литературен процес, който създава ново и досега непознато до този момент явление – женското писане в косовската литература. То е ново, защото въпреки че в литературата на Косово жената се появява като участник в различни исторически събития и като литературен персонаж, за първи път в края на ХХ век тя се утвърждава като значим литературен фактор, а нейният статус на автор и творец е нов и забележим (Rugova, 2005, p. 237-239).

Темите в стиховете на младите поети от края на 20 век

Основните теми в женската поезия засягат проблемите на неравенството между половете, ролята на жените в обществото, исторически събития и различни ежедневни предизвикателства, включително социални и културни елементи както на местно, така и на глобално ниво. Въпреки това националната тема, преплетена с аспекти на личния опит, преобладава в повечето творби пред тематиката с по-универсален характер. В рамките на тази национална проблематика съвременните поети намират своята ниша, като изследват живота на жените от женска гледна точка. Културни маркери са известната в албанската литература балада за починалия брат и мотивът за вграждането. Прави впечатление, че женските фигури са актуализирани през погледа на жената. Връзките с албанската античност и илирийското наследство също заемат видно място сред общите теми. Универсалните теми като човешките взаимоотношения, включително тези между отделни личности, мъже и жени, родители и деца, също са преобладаващи.

Още с първите си творби Джералдина Бучинца Вуля издига мощен глас в защита на правата на косовската жена и изразява своя бунт срещу мъжкия свят, което нейни колежки определят като „неудържим порив“ (Syla, 1996).

*Някой с цели години остави ме бедна
Остави ме бедна по пътища пълни с коли,
Които те водят, където поискаш ти,
За нещата оставиха ми трънката ледна*

*Dikush më la të varfër me vite të tëra
Më la të varfër në rrugët e mbushura me makina
Të cilat të shpien atje ku ti dëshiron
Më mbollën ndjenja të ftohta për gjërat* (Buçinca-Vula, 1999, p. 37).

Поетесата призовава албанските жени да предизвикат литературните модели, установени от мъжете, и да обърнат внимание на перспективите пред жените. Над 20 години по-късно усилията на тези поети оказват значително влияние върху обществените стереотипи. По-конкретно Бечирај в работата си „На Сипарунт“ (Beqiraj, 1990) се фокусира повече върху културни и исторически теми, като се опира на гръцката митология (като образа на сфинкса) и

албанското културно наследство (по-специално образа на орела). Чрез характерен авторски стил тя преосмисля легендата за Розафа, емблематичната булка.

*Стоя и дебна от Розафа
Експедицията даже няма време за вода
Археологът крие очите си зад очилата
Сумракът на неговото чело залязва*

*Rri e përgjoj nga Rozafa
Ekspedita s'ka kohë as për etje
Arkeologu fshin sytë prapa syzave
Muzgu perëndon në ballin e tij*

(Beqiraj, 2002, p.8)

Актуалната за времето тематика на стихосбирката „Дъх на тъга“ (*Mal me frymë*, 1990) е скрита под универсалното съдържание, като се обръща към непознатите страни на ежедневието, които виждаме всеки ден, без да ги забележим. Литературният критик Куйтим Рахмани в свой отзив за стихосбирката „Завръщането на сестрата“ вижда парадокса, при който „трагикомичното чувство в началото става изцяло трагично в края“ именно в стиховете: „смеем се, когато/моето тяло е малко/за твоята болка (думи на гардероба)“ (*qeshim dhe kur/i vogël i bie trupit im/dhembjës sate* (Rrahmani, 1998, p. 205).

Освен това темите за любовта и смъртта са неразделна част от универсалните мотиви, тъй като тези две концепции постоянно са служили като централни теми в световната литература. Любовта представлява основен аспект на човешките взаимоотношения, докато смъртта означава неизбежно заключение за отделните хора, както и за всяко събитие и връзка. Любовта се оформя от лични мотивации, вариращи от поет до поет, което води до поезия, която предава набор от емоции: от болка, самота и скука до еротични и страстни изрази. Това разнообразие е очевидно в творбите на поети като Найме Бечирай (Naime Beqiraj) и Факете Реджа (Fakete Rexha).

*Често вечер за тебе портата отварям
На крачките ти аз да сторя път
Окото песен за болката доправа
И на огъня донесен от него е цветът
Хиляди ноци на очакването има
Тя се събуди засрамена
през онази ноц по тъмна доба
нагон и грях досуц самата самота*

*Hapave vend t'u bëj
Shpesh mbrëmjeve të hap portën
Syri shkruan këngën e dhimbjes
Ngjyrën e zjarrit sjell
Janë mijëra net të pritjes
Ajo u zgjua e turpëruar
asaj nate kur ra natë
epsh e mëkat si vetmia
(Rexha, 1990, c. 20)*

Смъртта е изобразена в поемата „Зима“ („Завръщането на сестрата“) като усещане за пронизващ студ, който се трансформира в страх от края на живота. Неизреченото слово представлява нова реалност, възникваща между поетесата и нейната поезия. Този елемент е част от отличителния стил на Найме Бечирай – използване на различни нюанси на мълчанието, за да изрази своите емоции и тревоги. Пример за това се намира в стихотворението „Есенен мотив“ (*Motivi i vjeshtës*):

*В премълчаното думи сред камъни
В студения мрамор бял
Бял.*

*Në të pathënën fjalë mes gurësh
Në mermerin e ftoftë të bardhë
Të bardhë* (Beqiraj, 2002, p. 35)

Мълчанието и липсата на слово като цяло не са предпочитани от младите поети. Н. Бечирай (Naime Beqiraj) обаче изследва този изразителен подход, подобно на това, което прави Азем Шкрели (Azem Shkreli) от предишното поколение, като по този начин развива своя уникален стил.

Младите поети предприемат своите литературни пътешествия по време на особено предизвикателен период за албанците в Косово, когато дори елементарното оцеляване е

застрашено, да не говорим за запазването на идентичността и културата. В този контекст реалностите и политическият климат са последователно отразени в тяхната поезия.

Представените тук независими гласове оказват значително въздействие върху овластяването и повишеното включване на косовските жени в литературната сфера. Поезията на косовските поети от края на 20-ти век се изправя пред критичния въпрос за ролята на жените в социалната, културната и политическата сфера. Чрез този творчески обектив жените прекрояват пейзажа на публикуването на поезия в Косово, въвеждайки феминистки перспективи като отражение на опита на жените. И така, можем ли да обозначим тази „нова тенденция“ като феминистка поезия?

Когато изследваме феминистката критика, която се занимава с различни форми на натиск, включително социални, психологически, политически, икономически и културни несправедливости, откриваме, че косовските поетеси пробиват конвенционалните бариери, като усилват феминистките теми и идеи чрез символични елементи в своята поезия. В края на 20-ти век тези символи се появяват като мощна форма на публично изразяване в Косово. Женската поезия, макар и често фрагментирана, разширява перспективите и подкрепя идеята, че жените трябва да бъдат освободени от всички форми на потисничество и да бъдат активни участници в обществото наравно с мъжете. Така феминистките концепции са вплетени в поезията на косовските поети.

Наред с феминистките перспективи, тези аналитични модели също налагат използването на психоаналитични подходи, тъй като психоаналитичната критика (З. Фройд, К. Юнг) дава възможност за изследване на потиснатите емоции и диапазона от психологически преживявания, които могат да повлияят на умовете на поетите, водещи до създаването на поезия, която често се чувства почти подсъзнателно. Мотивирани от преживявания от реалния живот, поетесите се стремят да изследват и изяснят свързаните с пола проблеми в своите творби, за да постигнат собствените си цели. В тези литературни творби централният мотив е самата жена, която превръща проблемите на пола едновременно в своя грижа и основен фокус. По същество поезията служи като средство на жените да се ориентират в предизвикателното пътуване към свободата.

Жените поетеси впрягат въображението си, за да променят опита си и да се застъпват за изкореняване на половите предразсъдъци, като същевременно запазват нюансите и разликите между половете. Тази трансформация надхвърля простото разглеждане на правата на жените, като се развива в по-широка концептуална рамка. Автори като Наиме Бечирай и Факете Реджа навлизат в дълбоки социални проблеми, като в творчеството си изследват динамиката на взаимоотношенията между мъжете и жените.

Поезията на Наиме Бечирай, когато се изследва чрез психоаналитична гледна точка, подкрепя идеята, че литературните произведения често отразяват подсъзнателните чувства и мисли на автора. Това предполага, че прозата и поезията могат до известна степен да се разглеждат като несъзнателни творения, подобни на сънищата.

*Хиляди ноци на очакването има
Докато камък се в душата загнезди
В крачка с чакането всяка дума взимам
И на търпението правя път*

*Janë mijëra net të pritjes
Gurit në shpirt t'ì bëjë vend
Me hapin e pritjes mas fjalën
Durimit i hap shteg (Beqiraj, 1990, p.13).*

Докато Н. Бечирай очаква любовта, Факете Реджа в своята любовна поезия все повече се противопоставя на конвенциите, оспорва обществените табути и изследва темите около темата за страстта на една жена. Този подход допринася за отличителния поетичен израз на преживяванията на косовските жени.

*Тя се събуди засрамена
от многолистния на мислите блясък
древната нежна голота*

*Ajo u zgjua e turpëruar
nga shkëlqimi fletë-fletë i mendimeve
lakuriqësia e lashtë skofiare*

я изпиваше между стени с прозорци
през онази нощ по тъмна доба
нагон и грях досуц самата самота

*i thithej midis mureve me dritare
asaj nate kur ra natë
epsh e mëkat si vetmia* (Rexha, 1990, p.20).

В обобщение, важно е да се отбележи, че поезията, създадена от жени поети, заслужава да бъде четена и интерпретирана от жени, тъй като е създадена специално за да отговори на техните нужди и отразява техния жив опит. Поетичният израз, извлечен от гледната точка на жените в Косово, изискват женската публика да ги оцени напълно и да ги разпространи както в страната, така и извън нейните граници. За да бъдат тези произведения наистина разбрани и оценени, те трябва да ангажират онези, които могат да се свържат с личния и културен контекст, който представляват.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Beqiraj, N. (2002)** *Mbi Siparunt*. Prishtinë: Rilindja.
Buçinca-Vula, Xh. (1999) *A Street Cat*. Prishtinë: Sfinga.
Calhoun, R. J. (1963) Existentialism, Phenomenology, and Literary Theory. // *South Atlantic Bulletin*. Vol. 28, No. 4, pp. 4-8.
<http://www.jstor.org/stable/3196789>
Freud, S. (1913) *The interpretation of dreams*. New York: The Macmillan Company.
Krasniqi, N. (2016) *Letërsia e Kosovës 1953-2000*. Prishtinë: 99-AIKD.
Përvetica, M. (2010) *Bijat e Kosovës*. Prishtinë: Lidhja e Shkrimtarëve të Kosovës.
Rexha, F. (1990) *Mal me frymë*. Prishtinë: Rilindja.
Rugova, I. (2005) *Refuzimi estetik*. Prishtinë: Faik Konica.
Rrahmani, K. (1998) *Gramatika e fshehtë e motiveve*. Podujevë: Qendra e Kulturës.
Rrahmani, Z. (2008) *Teoria e letërsisë*. Prishtinë: Faik Konica.
Syla, I. (1996) *Arti i vlerave të qëndrueshme*. Gazeta ditore. Bujku: Prishtinë.
Shala, K. M. (2006) *Shekulli i letërsisë shqipe*. Prishtinë: Buzuku.
Todorova, M. (1999) *Some thoughts on its implication to the Balkan region*. Berghahn Books, Internationale Schulbuchforschung.

Copyright © 2025 Hasani-Pllana. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International Licence [CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)